

EXCURSIÓ
 À
 OLESA DE MONSERRAT,
 Y ERMITA DE SANT SALVADOR DE LAS ESPASAS.

24 JUNY 1883.

Era lo bonmatí de la diada de Sant Joan de Juny del any 1883 quan emprenguérem la abans dita excursió los socis de la CATALANISTA Srs. D. Antoni Auléstia y D. Ramon Vergés (de la Junta Directiva), D. Eduart Castellet y l' autor de las presents ratllas, reunintnos á las cinch á la estació del ferro-carril de aquesta ciutat á Saragossa.

Ab suau marxa, relativament considerat, s' arrivá á la estació que porta á Olesa de Montserrat, després d' unas duas horas de tren, ab las que 's guanyáren los 41 kilómetres que separan dita estació de nostra ciutat, per la via férrea.

No massa llarch, per aixó, semblá lo camí, mercés á la no interrompuda contemplació dels nombrosos quadros plens de llum, rics de tons y de bells efectes perspectius, que apareixian cada moment, matisats per lo brillantíssim sol d' estiu.

Tantost s' havia passat l' hermós plà que un egregi comte soberà de Barcelona donà als *Provencals* pera que no anyoressen sa bella comarca, regió d' amors y gaya poesia, al venir á la cort comtal, l' invencible turó de Moncada, *ferro de llansa gegantina, que una nissaga d' héroes plantada allí ha deixat* (1), avuy ab sos rocams encatifats de vinyas, aparegué, recordántnos que ell fou testimoni de la sort malestruga d' altre Comte, per mor de las armas sarrahinas, y ja desde aquest punt los gegants de la baixa Catalunya (2), emboirats al lluny, s' ataleyáren, com guaytas avansats dels murallars de nostra patria.

Sardanyola la bosquetana, Sabadell la treballadora, y després la enjovenida Tarrassa, tan aviat donavan lo bondia, com l' arreveure, saludant los expedicionaris, ab respectuós entusiasme, los tres joyells del art romànic que tan engalánan lo *Vall-paradis*, jardí del rónech St. Pere de *Egara*. Un gran bosch d' espessa pineda, que per estranya sort, encara ompla d' ombriu algunas vessanas, y desseguida lo montanyós rocam entre 'l qual, ab esferahida marxa, serpenteja á considerable alsada lo camí de ferro, anunciáren lo próxim terme del primer punt de la excursió.

Deixat lo tren, l' aixordador avalot dels calesers cridant l' esment sobre llurs vehicles, clarament advertian que la població d' Olesa se trova á no despreciable distancia del ferro-carril.

La carretera que porta al dit punt, en continua pen-

(1) *Oda á Barcelona*, per Mossen Verdaguer—Jochs Florals.—any XXV.

(2) Montserrat, St. Llorens del Munt y Montseny.

dent y nombrosas revolts, s'obra camí en lo montanyós terreno, practicat aquéll arran de las quasi espedadas vessants, plantadas d'oliveras y vinyas, ovirantse en los fondals d'aquells estimbats rocams la espessa vegetació que cubreix las torrenteras

Olesa es una vila que conserva encara lo pintoresch aspecte de las poblacions vellas, no dominats sos carrers per la monótona ratlla à dret fil; així es què no n'hi mancan d'estrets, costaners y ab aquellas desigualtats y moviment de ratllas, en las que la llum hi juga d'un modo artistich, oferint bonichs conjunts pel pintor ó pel enginyós aquarelista. Un d'aquells carrers conduheix à la iglesia parroquial, la que 's trova situada en la part mes alta de la població y en qual siti sembla que s'assentava en altre temps lo castell dominador de la encontrada, pertanyent tal vegada al meteix la alta y quadrada torra de rogenchs carreus, corcats pels sigles, que allí se troba. En la entrada, pati y galeria de la Casa rectoral, existent al peu de la dita construcció, son de veure uns archs ojivals y alguns altres fragments, mitj confosos entre 'ls moderns edificis, que denotan certa antiguetat y que formarian part del castell.

Rebut per lo Rvnt. Sr. Rector d'Olesa, y amablement atesos pel meteix, nos acompanyà à visitar la iglesia parroquial. Aquésta en son exterior res té de notable, presentant solament una senzilla porta lateral. L'interior lo forman tres naus, d'elevada volta la central, apoyada en lleugers archs apuntats, y baixas en mes de la meytat de la anterior las laterals, ab las que 's comunica per medi d'archs semicirculars sentats en groixuts pilans de silleria. En las claus d'unió dels nervis de la volta

central s' hi observan esculturadas imatges de sants ab llegenda, en catalá, en cada una d' aquéllas. Una impropia cúpula elíptica s' alsa al comens de la volta absidal, afegida segurament un sigle després de termenada la obra del temple, que ho fou á mitjans del sigle XVI. La capella del Santíssim Sagrament, construcció posterior á la fàbrica de la iglesia, se troba á má esquerra, entrant, notantse en lo retaule barroch unas apreciables pinturas. Així meteix á dit estil pertanyen los del altar major y de las capellas laterals, carregats tots d' amohinadora profusió d' adornos, relleus, figuretas y demás característich de tan pobre estil. Fa pochs anys que dita iglesia fou discretament restaurada.

Entre altres ornaments que ab molta amabilitat nos ensenyá lo Sr. Rector, deuen citarse dos richs terns de vellut, portant brodadas respectivament las fetxas de 1575 y 1623, notabilíssims exemplars d' indumentaria religiosa, person excelent gust, no tan solament en la combinació de colors y tons, sí que també en lo dibuix dels entrellassats, fets ab sedas y or, recordant los acabats models de la tapiceria oriental, portant brodadas las imatges del Sants Patrons d' Olesa. També 's guardan en la rectoria algunas telas pintadas, de mérit molt relatiu y que contarán una ó duas centúrias.

Es opinió sostinguda per lo Il·lustríssim Marca, que l' antiga Rubricata de Plini y de Ptolomeu, citada per aquestos geógrafos com una de las ciutats mediterráneas de la regió laletana, se trobava en lo lloch d' Olesa de Montserrat, combatent lo parer de Nunio, de que dita població estava en lo siti en que avuy s' assenta Martorell, y trobant gens acceptable la suposició de Joan de Girona

y de Pujades que creuen ser l' actual Rubí l' emplacament de la Rubricata cartaginesa (1). D' igual opinió que aquestos dos últims historiadors es Cortés (2), sostenint, per sa part, que la vila d' Olesa es la descendent de la vella Tolobis, apoyantse en lo testimoni del barcelonés Jeróni Paulo. De Tolobis, diu, que fou anomenat per Pomponi Mela, lib. 2, cap. 2, com altres pobles de Catalunya, als que calificá de petits *parva sunt oppida*. .. *Tolobi*. Lo nom d' Olesa, continua l' erudit académich, es derivat de Tolobisa, y treta la T per aféressis, Olovisa y Olesa (3).

No es nostre propósit, ni ho creyem de nostra incumbencia, extendrens sobre tan debatuda qüestió; n' hi ha prou pera aquest humil treball fer constar la molt antiga opinió de que Olesa ocupa 'l lloch de la romana *Rubricata*, ó de la antiga *Tolobi*, y qual població primitiva sembla que fou destruïda en l' any 217 abans de J. C., al principi de la segona guerra púnica. Com recort de la indubtable dominació romana en lo país, tenim que aprop (y pot ser per dintre meteix d' Olesa) passava una *via* romana, á la que es probable pertanyin uns vestigis que 's veuen encara arran meteix del Cayrat: es opinió aquésta, sostinguda per l' erudit Piferrer.

Per altra part, demostran la existencia d' una antiga població, lo que en diferentas épocas, se 'ns digué, s' havian trobat objectes de gran válua arqueològica: com medallas plenas de caràcters desconeguts (?), instruments de plata, que sembla devian servir pera 'ls sacrificis, una pe-

(1) Marca—llibre 2.º pag. 165, cap. XVI.

(2) Cortés—*Dicc. geog. hist. de la Rspaña antigua*,—p. 310.—t. 3.

(3) *Ibid.*, p. 423, t. 3.

dra ab duas D esgrafiadas, significant tal vegada *Diana* (monuments que no poguérem veure los expedicionaris); y per fi l' interessant recort de nostres aborígens, ó sia la pedra celta ó grega, de que parlan Caresmar, Bofarull y altres, de la que 's diu per lo segon en sa *Historia de Catalunya*: «Objecte de diverses interpretacions ha sigut un monument que presentém com grech. Caresmar y algun altre de nostres savis lo consideràren fenici, y 's concebeix que així ho jutgessin, perquè en son temps, que no s' havia alcansat l' avens en los estudis arqueològichs com ara, bastava veure un *bucrani* en una pedra pera atribuir-la als fenicis y cartaginesos. Rougemon doná un pas mes; descubrint tal vegada lo símbol de Diana en un dels caps que allí figuran, feu lo monument grech relacionat ab aquesta divinitat, qual cult, diu, imitáren los grechs del fenicis. Atesas las diferents representacions de Diana, y encara mes la diversitat de sos noms Febea, Lucina, etc, y creyent nosaltres que deu admetres un cult grech separadament del fenici, per mes que aquést influís en l' altre en algun temps, no vacilém en la classificació del monument y 'l veyém relacionat manifestament ab dita divinitat, mes que per quant s' ha dit, per las observacions que anem á fer. Es la vaca animal que sobressurt en la historia de Diana, y la mula animal ingénit respecte de sa espècie, preferit, per aquesta circumtanscia, pera los sacrificis que s' oferian á la deesa, protectora dels parts y de la generació. La calavera de bou que adorna lo monument, mes que *bucrani*, pot esser molt bé cap de vaca, y l' altre que sembla de cavall pot atribuirse així meteix á la mula, l' objecte de qual sacrifici, aixó es, mantenir la virtut de la generació, deuen de simbolizar los signes

genitals que 's trovan als costats. La permanència dels grechs en nostre litoral explica l' origen del monument, mes notable per lo punt ahont existeix, Olesa, població ja un tant envers l' interior. » (*Tom. 1. Cap. VII.*)

La *pedra* en qüestió 's troba en un *quarto de mals endressos*, com se diu comunment, de can Casas, desde que fou descuberta en unas excavacions fetas anys enrera á can Sell. En tan impropí lloch resta poch menys que abandonada, fent companyia á una elegant *caixa de núvia* del xvii y á unas desballestadas cadiras del sigle passat, barrejats ab altres trastos vells y ferramentas inútils, baix lo domini de la pols y de las terrenyinas.

Dit monument presenta la forma de una grossa imposta de capitell bisanti, afectant un cono truncat, ab las arestas aplanadas. Mídada en sa amplada superior té 30 centimetres y en l' inferior 20, essent sa total alsada de 14 centimetres.

Lo abans citat Marca (1) fá esment de que en l' any 963 un tal Digfret, vassall del Comte de Barcelona Miró, adquiri per títol de venda, que li feu aquest il·lustre príncep, un castèll anomenat *Camba* situat en lloch d' Olesa; qual contracte resulta de la escritura (2) entre abdos feta y firmada, per lo preu de 500 sous, ab data dels xv de las kalendas de Janer del any ix del regnat de Lothari. Las afrontacions consignadas en tan important instrument (existent un dia en lo arxiu del Monastir de Montserrat) son, á Orient ab lo riu de *Macanas*, á mitjorn ab lo coll d' *Aluminarias* y altres pessas de terra plantadas de vinyas,

(1) Llibre IV, pág. 398.

(2) Apend. CI, pág. 883.

alzinars, pinedas de varis particulars, á ponent ab los alous de *Fruiano* ó de *Fredaria*, y per nort ab lo comtat de *Manresa*, ó ab lo terme de *Vacarissas*.

Dit castell de *Camba*, ab los demás drets corresponents al lloch d' *Olesa*, vinguèren á esser de potestat dels Vescomtes de Bearn, per rahó de la venda que Bernat de *Seintillis* (*Centellas*) feu á Gastó VII, vescomte d' aquell nom, als VII dels idus de Maig de 1256, la cual confirmá Alfons, Infant d' Aragó, y Contansa, muller sua, als VII de las kalendas de Mars de 1259.

Venint á temps més propers trobem que Pere IV d' Aragó en 1359 vengué lo senyoriu de la vila per 1000 lliuras catalanas al Abat del Monastir de Montserrat, qui desde 1264 ja 'n cobrava 'ls delmes, que havia comprat al citat Magnífich Bernat de Centellas per 4.500 morobatíns d' or, y á la dignitat abacial del insigne Monastir hi aná anexa la jurisdicció religiosa, fins á últims del sigle passat ó primers del present (1).

Encara que no s' en conserva rastre, degué tenir muralles *Olesa*, com entre altres documents ho comprova un del temps d' Alfons V, ó sia una súplica dels Síndichs al Rey, en la cual se llegeix: «*Item: com la vila en temps passat hagués estat murada.. etc.*»

La vila d' *Olesa* conta avuy uns 3.200 habitants, y sa principal riquesa es lo celebrat oli, de gran estima, y la industria llanera.

Los pobles que té més propers son: *Esparraguera*, *Abrera*, *Vila de Caballs* (*La Tarumba*) *Ullastrell* (*Ustrell*) y *Vacarissas*, tots distants una hora á poca diferencia.

(1) Devém aquest curiós dato al distinguit escriptor Sr. Bertrán y Bros.

Acompanyats d' un guia que oportunament se llogà, nos encaminàrem à peu los excursionistas à la ermita de Sant Salvador, dit de *las Espasas*, à unas duas horas d' Olesa.

Al sortir de la vila, dirigintse al N. E. s' alsa imponent lo Montserrat, aliargant per tots indrets sos titànichs penyals, testimonis de nostras vellas grandesas.

Los accidents del terror aviat amagan las casas de la vila, trobantse l' excursionista rodejat de serras, à mà dreta, cobertas per complert de oliveras, y tenint, à la esquerra la vessant del Llobregat, extenentse per aquella part lo panorama à llarga distancia. Atravessats los camps de *can Marsó*, per lo camí que porta à Vacarissas, se troba lo siti dit *las Planas*, à qual extrem se conservan los grahóns y colúmna de la *Creu d' Abeca*, y quasi al peu d' ella se baixa à una torrentera pera agafar un caminet, de forta pujada, que troba aviat lo corriol de *las Escaleras*, ab vistas, à la esquerra, sobre 'l Llobregat, portant aquell nom per rahó de las amplas feixas, que, com gegantina escala, hi ha en la vessant de la serra. Desde aquest punt se contempla à considerable fondària, lo rogench riu, qual brugit interromp lo silenci que regna en aquell solitari lloch. Se segueix lo serpentejat camí, ara planer, ara costejant, fentse un poch fatigós per la atmósfera caldejada que sofocava als excursionistas, tenint de tant en tant agradós repós en alguna reconada plena de frescal vegetació y misteriosa ubaga. A mitj camí, nos sorprengué de sopte lo cambi del paisatge, fins allavors un tan monóton, trobantse en lloch completament montserratí, Fondaladas esgarrifosas; abruptes rocams cendrosos de retallats cantells; enórmes còdols llensats arreu, sols y

y aislats uns, com inmensos *menhirs*, agrupats altres ab desordre selvatje, grups de capritxosa vejetació abocant-se en los impenetrables avenchs, tot recordant l' horrorós terratrémol que deuria ocasionarse al alsament del Montserrat, allá en las llunyanas épocas geológicas, al deixon-dirse del inmens llensol de las ayguns que 'l cubria.

Al girar un penyal altíssim, completament espadat, y desde 'l qual se contempla, á vista d' aucell, l' establiment de la Puda, y á l' altra vessant del riu, las grandiosas másias de can *castell del Mas*, can *Vinyals* y mes enllá la vila d' Esparraguera ab son alterós campanar, sorpren-gué als excursionistas lo cónich pich de Sant Salvador, enlayrantse com un colossal monolit, coronat en son cim per la ermita que blanqueja en l' espay. Un moment de suspensió y de desencoratjament nos deturá perque 'l sol del mitj dia, que 'ns abrusava y l' aspríssim camí que enfront teniam no convidava, en veritat, á seguir avant. Mes la indecisió durá pochs moments, y ab relatiu dalít s' emprengué la ascensió per los zig-zags d' un estret corriol, al que amagan tot sovint relliscosos pedruscalls y embullats arbossos. Ab menys d' un hora arribáren al ermitatge, assedegats per la calor y la fatigosa pujada.

Desde 'l cim, que tindrà uns 500 metres, s' esplaya la vista en la imponent massa del Montserrat, presentant una silueta grandiosa y compacta, apenas retallada, distingintse perfectament lo Monastir, la Cova de la Santa Madona, la ermita de Sant Miquel y la bisantina iglesia de Santa Cecilia, ovirantse també Collbató y 'l Bruch, ab los rocams de can Massana, lloch de gloriosos recorts pátres, teatre dels fets inborrables del 6 de Juny de 1808, en que l' ergull de las águilas napoleónicas, encara no

vensudas per los exércits d' Europa, fou humiliat per l' insignificant aplech de cinquanta ó seixanta bons catalans, qui mal armats deturáren per primera volta, tal vegada, al general Schwartz y sa aguerrida divisió, esporugits, mes que tot per los trets dels mal armats paysans, y lo ressó d' una vella caixa de guerra, escarnit per las potentes veus dels rocams montserratins, que també volguéren pendre part en aquella immortal jornada, que 'n pòdriam dir lo génesis d' una lluyta tan gegantina com aquellas milenarias rocas, testimonis de la última página gloriosa de nostra historia.

Té lo paisatge que desde Sant Salvador se domina, ab las altas montanyas del Montserrat tributarias, que opriméixen en sos fondals lo Llobregat, que penosament hi mormola, certa magestuositat, certa solemnitat que imposa, contribuint al meteix efecte la quietut mes absoluta y completa que hi regna. Ni l' ayre al omplir las pregonditats de las fondaladas, ni 'l vol del lliure aucell al fendir lo pélach de llum, ni 'ls misteriosos ressons, que com lo respír de la naturalesa, acompanyan la soletat en las alturas, hi produeixen la mes blana remor. ...

La ermita de Sant Salvador *de las Espasas* consisteix en una reduhida capella, d' una sola nau de baixa volta que recorda las construccions románicas. De las humitejants parets penjan multitud de presentallas, ocupant lo fons de la iglesia un modern altar, en lo que s' ha respectat un interessant retaule, que sofreix allí abandono lamentable, quals pinturas revelan que pertany al sigle xv. Consta de sis requadros, contenint en lo central, de majors proporcions que 'ls restants, la representació del Divi Salvador assentat y en actitud de benehir, sostenint en

la má esquerra lo mon. Lo daurat nimbo, ab creu vermella, envolta la mística Testa, á la que contemplan ab admiració beatífica las simbólicas representacions dels Sants Evangelistas, que ocupan los ánguls del requadro, y de las quals parteixen, en caragolada cinta, la llegenda catalana dels dits Sants. En los dos requadros de la dreta s' hi veu pintada en lo superior la Vinguda del Esperit Sant en lo sagrat Col·legi Apostólich, notable agrupació de figuras ricas d' expressió y misticisme; y en l' inferior la triumfant Resurrecció del Salvador, interessantíssima composició de gran valor arqueològich per rahó de la indumentaria militar de la época, representada per los espalmats legionaris cayguts en terra (una de quals figuras enriqueix los álbuns de nostre savi arqueólech D. Joseph Puiggari, dibuixada y colorida ab asombrosa veritat. En los requadros de má esquerra s' hi figura la Transfiguració del Senyor, y una doble composició d' assumpto poch determinable, no menys interessant per lo dibuix y colorit que 'ls anteriors; coronant lo retaule la commovedora escena del Calvari. Lo pis inferior está dividit en cinch requadrets, contenintlo del mitj la representació del Ecce-Homo, pintada ab molt sentiment, ab los atributs de la Passió Sagrada y en los restants l' Anunciació y algunas Santas Verges. Senzills travalls de talla adornan los requadros, figurant petites ojivas, lóbulos y pináculos, qual daurat comensa á esborrar lo temps y la falta de cuidado, agents, que mes aviat ó mes tart, robarán las pinturas que avaloran lo retáule.

Unida á la iglesia hi ha la casa del ermitá, avuy inhabitada, no mancanhi, per aixó, los indispensables utensilis culinaries, y una cisterna, á us dels romeus y visitants, mes tot pintorescament rónech.

La tradició explica la existència del vell ermitatge en tan enlayrat y poch accessible punt, y de son especial nom *de las Espasas*, dihent que quant los sarrahins dominavan la comarca montserratina, fou lo enesprat penyal testimoni d' una tremenda batalla que contra 'ls infidels sostingué en lo meteix lloch Ramon Berenguer, qui al demanar lo divi auxili, s' esdevingue com una forta pluja de ruents *espasas*, que delmáren als enemichs, llensántlos d' aquell lloch. Aixís ho confirman los *Goigs* de la ermita al dir:

«Salvador d' aquest vehinat
 Vos declaran novament
Quant ab foch y espasa ardent
Llensáu al moro obstinat,
Quedant est poble salvat
 Ab tant singular favor... etc.»

Altres diuhen que fou construïda la actual capella en 1572 per D. Joan d' Austria, quan aná á Montserrat á donar las gracias á la Verge per la gloriosa victoria de Lepant.

Referíntnos novament als *Goigs*, es d' observar que en la estampa que en élls figura, se representa al Nin Jesús vestit ab trajo del sigle XVI, no mancanhi la característica *golilla* y lo folgat *gaban de manegas perdudas*. En lo que figura 'l nimbo hi ha la creu formada de grossas flors de lis. De quals datos se pot deduhir que la ermita en qüestió dataria del sigle XI y que arrunada després fou reconstruïda y habilitada pera 'l cult en lo XVI, componentse á las horas los *goigs* que avuy se cantan.

Lo pich de Sant Salvador es la immensa fita, en la que se 'ns digué, s' hi reuneixen los termes de Vacarissas, Olesa y Esparraguera.

Després de mitjdia se deixá la ermita de St. Salvador, baixant á trobar lo torrent del propi nom que conduheix fins á la ribera del Llobregat. Penosa fou la baixada, per quant se deixá lo camí que porta al Cayrat, així es que, saltant feixas de vinya, s' arribá á un trencall que perpendicularment baixa al fons del torrent, sorprenent, á mitja vessant, un fantástich rocam calcári, estranyament retallat, figurant com lo espinós esquenall d' un *saurus* antidiuviá. En essent al fons del trencall, en lo que, entre arrodonits códols y pedruscalla, se escorra 'l torrent, apresonat per alts y rocosos márges guarnits d' espessa vegetació, se seguí un caminet que s' obra pás entre las pedras y l' herbatge, trobántse á poca estona la carretera que desde Olesa conduheix al establiment d' ayguas medicinals de la Puda, qual grandíós edifici s' enmiralla en los rojenchs cristalls del riu, assentat en la ribera.

Lo Llobregat corra en aquell lloch, comprimit per los enormes rocams de sas voras que forman com una inmensa górga, al fons de la que hi mormolan las ayguas, tenínt lo conjunt l' aspecte de un llach misteriós. Allá al fons la negrosa y soperba mole de Montserrat s' atansa com un cap titánich vigilant lo curs del riu, després d' haver en éll contemplat sos ferrenys penyals.

Un senzill pont de fusta sobre 'l Llobregat, desde 'l qual se gosa de tan encantador quadro, comunica l' establiment ab la carretera d' Esparraguera, que s' exten en la ribera oposada; y després de una mitja hora de camí, se troba á má dreta 'l que porta á la grandiosa Masia de Castell del Mas, rica vivenda y hermós tipo de las vellas casas payrals de Catalunya. Arrivanthi després de set quarts de no interrompuda marxa, fórem rebuts y ob-

sequiats, ab la més exquisida amabilitat, per la família Pedrosa, á la qual pertany desde molts anys aquella hermosa hisenda. La afinitat de sentiments catalanistas que lligavan al expedicionaris ab lo conegut escriptor Don Pau Bertran y Bros y ab nostre consóci D. Antoni Font, gendres abdós de Can Pedrosa, fóren suficients pera que se 'ns tributés l' aculliment que 's dóna á la mes antiga y carinyosa amístat.

Se 'ns mostrá en la selecta biblioteca de la casa una rica colecció d' ayguaforts y grabats, formada per lo Sr. Pedrosa, *notables obras dels renomnats Dürer, Morghen, Goltzius, Callot, Wille, Carmona, Rembrandt, Van-Ostende, Goya, etc. etc.*; y altre no menys valió aplech de grans vistas fotogríficas, tretas per dit Sr. Pedrosa, dels principals monuments d' Espanya, fá ja alguns anys; y, per últim, s' hi guarda una *destral-silex* que fou trobada en una pedrera allí vehina, y que revela, ab lo indicat més amunt sobre los descobriments d' Olesa, que aquella comarca no fou desconeguda pels nostres aborígens en las remotíssimas épocas prehistóricas.

Nostre benvolgut amich lo llorejat poeta Sr. Bertran y Bros, á qui devém valiosas indicacions pera lo present treball, nos mostrá l' interessant recull de poesías y cants populars, que ab pacientíssim empenyo ha lograt reunir, molts d' ells inédits, y ab qual publicació enriqueirà notablement, ab prehuada joya, la corona de nostra renaixensa literaria.

No volguéren los amables senyors del Castell del Mas pendre comiat dels excursionistas sense havernos fet seguir las principals dependencias de la Casa; lo grandió celler, lo vast local de destilació de licors (entre ellis lo

conegut *Montserrat*), los espayosos trulls, tot ab proporcions verament conventuals; donant clara idea d' una rica hisenda confiada á bonas mans, poguent ensemps servir d' exemple á aquells que, fugint de llurs casas solanas pera omplir las corruptoras ciutats y vilas, no veuhen que deixan las suas moradas centenàrias, que s' arrunan d' oblit, desapareixent patrimonis seculars que semblavan indestructibles.

A cosa d' un quart d' hora del Castell del Mas existeixen las runas d' una antiga capella dedicada á Sta Margarida, ja existent, á lo que sembla, en lo sigle XII. La imatge de la Santa Màrtir fou trasladada á la capella del Castell del Mas, havent compost lo Sr. Bertrán unas preciosas *Cobles á la llahor* de dita Santa, de que 'n feu amable ofrena d' un exemplar á quiscun dels excursionistas.

Ab molta racansa nos despedirem de la complascent y distingida familia Pedrosa, vivament agrahits de son obsequiós aculliment, y acompanyats per los Srs. Bertran y Font, nos encaminárem á visitar la antiga iglesia de Sta. María del Puig, allí propera. Desde la carretera que porta á la vehina vila de Esparraguera poguérem contemplar las costosas obras del aqüeducte del Cayrat pera las grandiosas fábricas d' en Puig y Llagostera, que s' agrupan llensant al espay llurs *obelisks*, coronats de negrosa fumera. Al peu d' aquells immensos edificis s' hi apilan multitud de modestas casetas, formant una població obrera, á la que serveix d' esbarjo la planura que s' exten en la ribera del Llobregat, formant una hermosa vall, no desprovista d' algunas pintorescas agrupacions d' arbredas. Deixant la carretera y passant per sota de las arcadas del aqüeducte, se pujá al puig en que s' assenta la vella igle-

sia, passantse primer per davant de la típica casa de *can Broquetas*, d'aspecte molt rónech. Desde aquest punt s'ovira, á pochs metres de distancia, un trast de muralló, ennegrit pels sigles, entre quins corcats carreus s'hi arrappa amorosament l'eura. Es l'únich recort del Castell feudal del Senyor de la Comarca y lo fonament de la propera vila.

Forma un quadro plé d'apacible poesia lo solitari temple del *Puig*, rodejat per rústech cementiri, qual benehida terra, enmantellada d'herbatge, ombrejan centenárias oliveras de soca recremada. A l'hora baixa, en que 's penetrava en lo sagrat reclós, tenyit l'espai per los melangiosos tons de la vesprada, precursors de las ombres, una dolsa calma dormitejava en son entorn, com feta á posta pera 'ls ensomnis de poesia. La severa silueta del románich edifici se destacava vigorosament dibuixada en lo sonrosat espai, voltant, ab misteriós curs, los rats penats lo quadrat campanar de piramidal acabament.

L'interior de la iglesia presenta la planta de creu llatina, sostenint la volta ojival senzills murs, alsántse en lo centre del creuher lo cimbori de base vuitavada y tancant lo presbiteri un circular ábside, revelant que la construcció no es posterior al sigle XII. Res de notable presentan los retaules barrochs que allí existeixen, com no sia, en lo de má esquerra del creuher, una imatge de la Verge Maria, que seria la primitivament venerada, y per tant coetánea de la iglesia. Se troba assentada, com todas las imatges bisantinas, havétseli afegit, ben segur en lo sigle XVI, á modo de trono ó *faldistori*, un típich silló de la forma usada en aquell sigle. Lo plegat de las robas, la diadema que adorna lo front de la Verge, lo Nin

Jesús que sosté en la falda y la severa actitud de las figuras revelan respectable antiguetat. En la sagristia s' hi conservan unas creus de fusta tallada, ab adornos gòtics, custodiantse en la vehina rectoria d' Esparraguera un rich cälzer del Renaixement, que pertanyia á Sta. Maria del Puig, primitiva parroquia de dita vila.

Nos despedirem ab viu sentiment dels senyors Bertran y Font, dirigintnos immediatament á Esparraguera, en qual població no 'ns detinguérem mes temps que 'l precis pera llogar lo carruatge que 'ns portá á Martorell. La iglesia parroquial, que no contarà mes enllá de duas centúrias, es de grandiosas proporcions, tenint lo campanar una elevació notable, que permet gosar d' un extens y encisador panorama. L' aspecte de la vila es bonich, presentant lo carácter de nostras poblacions fabrils, ab la tendencia, així sos vehins com las construccions, á ciutadejar.

Esparraguera fou pátria de varons il-lustres, y entre ells mereixen especial esment S. Domingo Castellet, lo Papa Claramont, l' antich bisbe d' Urgell, Durán, lo confessor de Felip V y altras celebritats, y com á fets gloriosos, en la vila ocorreguts, cap més tan notable con lo d' haver sigut la secuela, sí així val dirho, de la jornada del Bruch. Així se expressa un autor coetani (1). «Sabent (diu) los d' Esparraguera, que la divisió francesa baixava en derrota, tocáren á somatent ab major vigor (pus jamay havia cessat lo toch en aquella y demés vilas y pobles comarcans), embrassant luego son llarguissim y dret

(1) Lo R. P. D. Raymundo Ferrer, del Oratori de St. Felip Neri de Barcelona: *Barcelona cautiva...*, etc. Tom. 1.^r any 1808.

carrer ab banchs, fustas, taulas y arbres, preparantse sos vehíns desde las finestras ab pedras y algunas armas, pera ofendre 'ls en son tránsit, havent préviament disposat que 'ls vells, y nins y donas pusilánimes abandonessen la vila, pera que ab sos plors ó queixas no enervessin la ferma resolució de defendres' á tota costa » Malgrat tants destorbs, lo general Schwartz degué passar per dintre d' Esparraguera, fugint dels sometents; sofrint sa divisió una continua pluja de balas, pedras, teulas y aygua bullenta que 'ls enardits Esparraguerins tiráren, en lo espay de mes d' una hora, als *invencibles* soldats de Napoleon, que esporuguits y aterrats, confonían sas veus de *marchez! marchez!* ab lo espetech horrorós de mort que 'ls voltava. De temps se preparavan los d' Esparraguera pera rebre *dignament* als hostes, de manera que, segons dit autor, «lo jovent de la vila feya temps, que, plena del major ardor y entussiasme, s' exercitava en lo maneix del fusell tots los diumenges per la tarde.» Consignant que «sols ha pogut saver lo nom d' un dels corifeos de tal empresa, dit Pau Morral y Badia, fabricant de panyos, natural de la meteixa vila.»

Poderosament nos ferí la imaginació al passar, ja de cap vespre, per l' extens carrer d' Esparraguera, lo recort d' aquells fets y la desastrosa retirada dels francesos; recort que no 'ns abandoná durant lo llarch trajecte de carretera fins á Martorell; camí monóton, per quant sols s' ovira, á dreta y esquerra, una inmensa planura, coberta de camps y vinyas y molt despullada d' arbreda.

Al pasar, ja de nit, per lo poble d' Abrera, saludárem la bella creu de pedra, que s' alsa en lo carrer major, y al ésser en l' ampla riera de Magarola, observárem los co-

mensats treballs del pont, que donarà molt convenient rectificació á la carretera d' Igualada.

Arrivats á Martorell, prenguérem lo tren *expres* de València y Tarragona, retornant felisment á nostra ciutat, complascuts de la excursió.

PELEGRÍ CASADES Y GRAMATXES.
